

דברי רבקה אייפרמן הקשורים באחיה יעקב אייפרמן

טקס האזכרה בהר הרצל י"א בתמוז תשע"ז, 5 ביולי 2017

בין מ"ה הנפלים בקרב הנורא היה יעקב אייפרמן, אחי. היה זה היום לפני 69 שנה, בי"א בתמוז תש"ח. החללים נאספו משדה הקטל, שהיה בשטח הפקר, והובאו למנוחות בקבר האחים כאן, רק לאחר כשנה וחצי. יום קבורתם נקבע לי"א באדר, בהיותו יום הזיכרון לקרב על תל-חי, שבו נפלו טרומפלדור וחבריו. בתקופה בה חיו ה-מ"ה שלנו, כל אחד מהם השתתף מידי שנה באחד מטקסי י"א באדר. הטקסים התקיימו באותם ימים, שנה שנה, בבתי-הספר ובמוסדות ציבור אחרים ברחבי הארץ.

זיכרון צלול יש לי של יעקב עומד בחצר בית-ספרנו בטקס "יום-תל-חי". ילדי שמונה כיתות ביה"ס סובבים במרובע סביב עמוד ארעי במרכז, שדגל מתנופף בראשו. בהם יעקב אחי הגדול ממני, עומד בקרב בני כיתתו (הכיתה שמעלי) בצלע שלימיני. בעיניי רוחי אני רואה אותו שר, עם כל הילדים (ואני בתוכם). זכורה לי בבהירות הבעת פניו, הרצינות העמוקה, אולי פניו מביעים גם עצב על ש"בתל-חי, בגליל, טרומפלדור נפל, בעד עמנו בעד ארצנו גיבור, יוסף, נפל."

עוד סופר לנו על טרומפלדור, שבהיותו פצוע קשה אמר לסובבים אותו, "טוב למות בעד ארצנו". טרומפלדור היה לסמל. מה הייתה השפעתו על בני הדור ששר עליו?

ומה ידענו על טרומפלדור האיש, האדם? מעט או לא כלום, מלבד עוד ממילות השיר, המספרות על פסל האריה השואג שהוקם לזכרו בגליל, פסל אשר "דום שומר את גבול ארצנו"; ועל שיוסף טרומפלדור, היה "גיבור, גיבור גידם". ודאי שלא ידענו אפילו את שמות שבעה חבריו שנפלו אף הם בהגנה על תל-חי. וכמה מאיתנו כאן יודעים שקרית שמונה נקראת על שם טרומפלדור וחבריו?

לפני כחודשיים, ביום הזיכרון הממלכתי, ספרתי על אחי יעקב לילדים מן היישוב בו גדל. אמרתי: "כולנו יודעים שחשוב לזכור את הנפלים. הם מסרו את חייהם למעננו. והרי, ככל שרוצים, אי-אפשר לזכור אדם שהיה, אם לא יודעים עליו דבר. אני מספרת לכם על יעקב כדי שתכירו אותו, ולו במעט."

נראה לי שזו העמדה שהנחתה גם את עזאי טרוינסקי שהשקיע מאמצים כה רבים על-מנת ללקט ולקבץ בכל דרך אפשרית תמונה, ודברים, על כל אחד מ-45 הנפלים בקרב כוריקור. אותה עמדה, ידוע לי, היא שהנחתה גם, ומנחה, את עמוס קוטר שהקים את האתר *כוריקור מ"ה*, ומפתח ומתחזק אותו: שלא תאבד אף פיסת מידע שניתן להשיגה על כל שאירע שם, בקרב, ועל כל אחד ואחד ממ"ה קורבנותיו. שיכירו אותם, שזכרם יישמר. והרי ביסוד הפנייה אלינו לספר במעמד זה על אחד מן הנפלים עומדת אותה כוונה: שהשם החקוק על אבן מצבתו יהיה לדמות, אדם, נער, צעיר שהיה.

ביום הזיכרון הממלכתי דיברתי אל הילדים ברוח זאת. חשוב היה לי לספר לילדים, לדור הבא. אני חוזרת על מעט מדבריי שם. אמרתי:

יעקב היטיב עם חבריו והיה מסור להם מאד. בהיותו ילד, הציל את חברו תוך סיכון עצמו, משריפה, כשנקלעו לצריף שהחל עולה באש. גם אותי הציל פעם, מטביעה: שחינו, ילדים קטנים, לתומנו, במאגר מים. רגליי הסתבכו בעשב שצמח מקרקעית האגם. יעקב משך ומשה אותי משם, תוך שהוא, הגדול ממני, מסתכן שיסתבך בעשב עוד יותר.

סופו של יעקב, בקרב הארור (כפי שכינה אותו אחד השורדים, חיים זר), היה תוך ניסיון-הצלה. חברו הקרוב ביותר, אריה אמני, נפצע קשה. (על אריה אמני סיפר בטקס בשנה שעברה אחיינו הנקרא אריה, על שם דודו). יעקב וחבר נוסף, שלום הופמן (אולי) נשאו אותו במאמץ אדיר להצילו. פגז פגע בהם, ושלושתם נהרגו.

בדברים בהם פתח עמוס קוטר היום כבר נאמר: לא מעטים מן הנפלים באותו קרב חרפו נפשם, פשוטו כמשמעו, בנוסותם לחלץ את חבריהם. זה היה הציווי המוסרי, וציווי הלב, שעל פיו פעלו.

לא לשווא קראו ליעקב גם "טוב'לה". לילדים אליהם דברתי ביום האזכרה הממלכתי, ספרתי (אביא את הדברים בחלקם כאן): "הוא היה טוב-לב. לא, 'ילד טוב'; הוא דווקא נהנה ממעשי שובבות. הוא היה בן-אדם טוב, וזה ניכר בו כבר כילד: יעקב בילה הרבה עם חבריו, ובכל-זאת, פינה זמן והקדיש תשומת-לב רבה לילדים בודדים, שוליים, דחויים." המחשתי זאת בפני הילדים שהשתתפו באזכרה בזיכרונות שונים שעלו בי. ספרתי בין היתר על יחסו המתחשב, המיטיב, כלפי ילד שנחשב עלוב, מין נבך: יעקב היה משחק איתו, אף מבקר אותו בביתו, יחס שהילד לא זכה לו משום ילד אחר; וסיפרתי על ילדה מכיתתו שנשארה כיתה, נשארה בשנית בכיתה ה', שהייתה הכיתה שלי. הסברתי שילדים כאלה, שנשארו כיתה, עברו לא פעם תקופת הסתגלות קשה. יעקב סיפר לי על הילדה באיכפתיות ובחמלה, וביקש ממני להתחשב בה ולהקל עליה. השפעתו עלי הייתה מיטיבה, קל היה להיענות לו. מעשים רחומים שכמותם, של טוב-לב, של חסד, התחשבות, מסירות ונדיבות-לב, עוררו הרבה אהבה והערכה כלפיו. יעקב זכור לרבים מאלה שהכירוהו, במיוחד כמי שהיה בן-אדם טוב, רגיש לזולתו ולמצוקותיו.

ועוד ספרתי לילדים שהיה ליעקב קול מאוד יפה, לפני שהתחלף לו הקול, וגם אחרי. אמרתי: "במיוחד זכור לי שהיינו שרים יחד קנונים. זה היה מהנה כל-כך. יעקב למד נגרות ויצר כלים יפיפיים מעץ, שכמובן שמורים אתי. הוא לא היה תלמיד טוב במיוחד; שנא ללמוד בעל-פה, ובאותם ימים הטילו עלינו ללמוד בעל-פה המון. ובין כה, אני חושבת: מה אם הוא לא היה תלמיד טוב? גם איינשטיין היה תלמיד גרוע בבית-ספר. לא שאני חושבת שביעקב היה חבו גאון. אני אומרת: אי-אפשר לדעת אם יעקב היה נהייה לחקלאי, מוזיקאי, פרופסור מלומד, נגר; נשוי, אב לילדים, סב לנכדים. או שהיה מתפתח בכיוונים אחרים לגמרי. פשוט, זה כל כך נורא, כל כך עצוב, שהוא לא המשיך לגדול ולהיות, לא משנה מה."

ועובדה מרה זוהי הרי הפשוטה, הישירה והנכונה ביותר לגבי כל אחד ואחד מהנופלים: אותו צעיר שמסופר עליו באתר שהיה (אני מצטטת) "עלם נאה, חסון", או "בעל שמיעה טובה ומוזיקלית", "עליז ושמח ובעל חוש הומור", "מצטיין בכושר גופני" – כל אחד ואחד מהם – איום ונורא שחיינו נגדעו.

כשהתחלתי לכתוב על יעקב אחי ברוח הדברים שסיפרתי לילדים באזכרה הממלכתית, ועל אף שרציתי לספר עליו גם כאן בהרצל, התעוררו בי ספקות: אתם – אחים, אחיות, דודות ודודים, בנים ונכדים, קרובי משפחתם וידידיהם של הנופלים, באתם בראש ובראשונה לכבד את זכר יקיִרְכֵם, לִבְכוֹת את אובדנו ולהיטיב דעת עליו. האם מן הראוי שאספר לכם על אחי יקירי דווקא?

השבתי בלבי: לספר על יעקב, מעט ככל שיהיה, משמעו גם להעיד על בני דורו, על יקיִרְכֵם. כאחד מבני דור צעירי הפלמ"ח. הן דרכו, הרהרתי, אספר על צעירים שגדלו מילדותם בארץ הזאת, או אף נולדו בה, ובה חיו את חייהם הקצרים. אלא שמשחזרתי וקראתי על כל אחד ממ"ה הנופלים, התחוורה לי הטרגדיה הנוראה במלואה: כשליש מההרוגים היו צעירים ששרדו את השואה (מיעוטם גם פרטיזנים); צעירים שהעפילו אל ארץ מכורתם שנה, או אף פחות מזה, קודם הקרב בו קיפחו את חייהם. מעט מסופר עליהם באתר. יש בהם, שחסר אפילו צילום שלהם.

על כן בחרתי להביא בהמשך דבריי כאן קטעים ממכתבו האחרון של יעקב. ככל שהמכתב אישי, עולה ממנו תחושה חזקה של האווירה ששררה בקִרְבֵּן גדוד הלוחמים **כולו**; נראה לי שהוא מספר על חוויות, התנסויות ותפיסות שכל מי שהיה שם היה שותף להם.

כאשר המכתב הגיע לביתנו, יעקב כבר לא היה בין החיים. הוא נכתב ימים ספורים קודם שהוא וחבריו נקלעו לקרב הנורא. המכתב מפורט, ופותח וסוגר בְּמִצִּיאוֹת של אותו יום: יעקב בלב המלחמה, וההישגים מרשימים; ניכר שהוא גאה ו"מבסוט". כזו, כך נראה, הייתה האווירה הכללית. יעקב מספר:

אחרי שחזרנו מלאטרון היינו יומיים בסרפנד [המחנה הצבאי, שלימים נקרא צריפין] ומיד יצאנו שוב. מאז היותי בסרפנד הייתי כבר בחמישה כפרים וכרגע אני גם נמצא בכפר מרוחק שני ק"מ מרמלה הקריה. ולקראת סוף המכתב יעקב חוזר וכותב, ומוסיף:

זה לא כמו בְּחַי'ש שכובשים מקום יושבים בעמדות להגנתו. כי אם כובשים כפר יושבים בו כשעה עד אשר בא החיש לשמור על הכפר ואנו הולכים לכבוש כפר אחר. כך שבמשך שבוע כבשנו [מחוק] חמשה כפרים – כמעט כל יום כפר אחד!

במכתבים קודמים בהם יעקב רומז או מציין במפורש שהוא בקרבות, משמע, בסכנת חיים, הוא חוזר וכותב, "אל תדאגו לי", "אני בריא ושלם". לא כן במכתבו האחרון. כל כולו חי את הכאן, את העכשיו; כאילו ברור שאין מה לדאוג. אופן סיפור הדברים מעביר תחושה שזוהי הרוח השלטת, שרובם ככולם שותפים לה. יעקב ממשיך וכותב: אתם בטח מתפללים כיצד אני כותב בדיו. ובכן נכנסתי כאן לדירה פתחתי מגרה והוצאתי עט והרי יש לי עת[ט] נובע. אותו הדבר גם הנייר והמעטפה. הכפרים כאן עשירים מאד ואפשר לקחת שלל במאות לא'י*. אך אסור לקחת דברים יקרי ערך ביותר ובצדק. הייתי יכול לקחת אפילו חמישים שעונים אך זה לוקחים באפן כללי והולך לרכוש המדינה.

עמדה מוסרית גבוהה (ונאיבית) שלטת בקרב הלוחמים הכובשים. אבל בכל זאת, הוא מוסיף במידה של סלחנות והזדהות, רכשה לעצמה ההכשרה שלנו רדיו יפה ופטיפון.

ומכאן יעקב חוזר, עניינית לגמרי, למתרחש "עכשיו":

עכש[י]ו עוברת **לפנינו** שירה ענקית של פליטים מלוד ורמלה. [הגדוד השתתף בקרבות שם, ובגירוש התושבים.] השירה הזאת נמשכת כבר מאתמול בבקר ועדין אין רואים את סופה. כל הפליטים יוצאים ברגל אסור להם לקחת אף כלי רכב אחד. למטה עומדים חברה שלנו ובודקים את האנשים. אתמול למשל תפסו ביניהם שני קציני ליגיון במדי [בלבוש] פלחים.

אני תוהה: האם התיאור, הענייני, שלא לומר אדיש, משקף קהות-לב שבהכרח עוטפת לוחם, לוחמים? ובפרט נער, נערים, שמילדותם ידעו על "הפורעים"; אותם פורעים שמאז ימי תל-חי, ואולי מאז ומתמיד, "בכל דור ודור" – כמו שנאמר באגדה של פסח – "עומדים עלינו לכלותנו"? ואולי מוֹרָאוֹת הַשּׁוֹאָה, "לא עוד", מלווים אותנו, את יעקב, ואותם שאיתו, במלחמה? במלחמת קיום. כאן ועכשיו אין מקום ל"טוב'לה". לא מול אויב.

המשפט הסוגר את הקטע על פליטי לוד ורמלה, מספר על חריגה נוספת מרמת המוסר הגבוהה שנדרשה בגדוד. גם זו נעשתה למען הכלל, למען ההתיישבות. אני מצטטת:

הכשרה אחרת בגדוד שלנו אשר עולה בזמן הקרוב להתיישבות לקחה מלוד 2 טרקטורים חדשים. ואתם יכולים לתאר לעצמכם כמה הם מבסוטים.

יעקב מוסיף וכותב:

כשאבוא הביתה אוכל לספר לכם על הכבושים כאן הרבה אך כל זה אין לכתוב כאן.

הקטע הבא אחריו הוא היחיד במכתבו, החורג מן העכשיו; מן השאננות כמעט, האופוריה כמעט, הגאוה בהצלחות, ב"כיבושים". הקטע מתייחס למותו במלחמה של מורה שלי, "ידיעה נוראה", כדבריו. הוא המחזיר אותנו לטוב'לה הרחמן, הָרָגִיש לזולתו:

רבקה שאלה אותי במכתבה אם שמעתי על מותו של ברלס. ואני כבר במכתבי הקודם כתבתי שקראתי ידיעה נוראה זאת בעתון. שאלת אותי אם כדאי לך לגשת אל ביתו הרי שאם את מרגישה שתוכלי זאת אני חושב שכדאי לך מאד לגשת. (בסוגריים אומר, שעשיתי כעצת-צוואת אחי, בן ה-17 בקושי. הייתי בת 15.)

יעקב נשמע בדבריו אלה כמי שכמעט חוזר למציאות האחרת, הנוראה, של המלחמה. נראה לי שאולי "הידיעה הנוראה" החזירה לשולי מודעותו את האיום הנורא המרחף עליו, כעל כל לוחם. איום ששמחת ההצלחות המיידיות, איפשרה לו ולחבריו להרחיק מתודעתם. אם אמנם כך היה, מוטב שהיה כך: שְׁמִיָּהם האחרונים של המ"ה שלנו היו טובים. שמילותיו של יעקב במכתבו, "אני מאד מרוצה ושמח", חלו על כולם כאחד.

יהי זכרם ברוך.